

YARININ KÜTÜPHANESİ KİTAP DÜNYASINDA ELEKTRONİK MAKİNELER

- Nobel armağını alan Halldor K. Laxness'in eserleri nelerdir?
- Togo ve Dahomey'in yerli dilleri nelerdir?
- Onbeş yaşındayım. Yer ilimleri konusunda bana uygun kitaplar nelerdir?
- Milton'un lâtince ve ingilizce şiirlerinin dördüncü sone'sinin metni nedir?

BU SORULARA MAKİNE CEVAP VERİYOR...

J. H. Shera'dan çeviren:

MUALLÂ YAMAN

Milli Kütüphane Uzmanlarından

Vahşi hayattan çıkmak için girişilen uzun mücadele sırasında insan, eğer bulabilirsek iyi bir hayat için yapacağımız araştırmaları kolaylaştıracak bilgi ve fikirleri toplamıştır. Maalesef, insanın bilgi hazinelerini işletmek için henüz tesirli vasıtalarla sahip değiliz; bize, bizden öncekilerin bildiklerini durmadan keşfetmek düşüyor.

İnsan, geçmişi sırasında, tekerleği birçok defalar keşfetti. Daha kö-tüsü, galiba, başlangıcını uzun zaman önce terkettiğini bilmeden ve hattâ şüphe etmeksizin, kare tekerleği hazırlamaya başladı. Şüphesiz araştırmalar mutlak bir masrafı icabettirir, hattâ belki de bu masraf istenir. Fakat, halk inancının aksine olarak, cihalet, mes'ut insana has değildir ve cihaletimiz bizim bedbahtlığımızı meydana getirir.

O zaman New York Carnegie Cemiyeti başkanı olan Frederik F. Keppel, 1937 den beri, insanın tarihte hangi vasıtalarla insanî yaşayışından çekildiğini düşünmeye başlamıştır. 1958 de kütüphanelerin alacağı şekli düşünüyordu ve hayalî bir arşivciye şöyle diyordu:

«Seneler boyunca, her türlü hesap ve muamele işlerini yapan maki-

neler gördük, bunlar bizim müdahalemiz olmadan aynı maharetle kütüphane fişlerini tanzim edebilirler. Katalogların toplanması, tamamıyla yeni bir san'at oldu: modern indeks, artık eserin sonuna eklenen bir kısım değil, fakat bir fiş grubudur; şimdi onları kullandığımız gibi, delikli kartları hazırlayan eski Hollerith makineleri, basit bir kadran ayarı ile, bizim için en önemli şeyler olan fişleri tasnif edebilir ve fotoğraflarını alabilir. Biz kütüphaneciler, ilmin bütün bu gelişmelerine ayak aydurmak zorundayız, ve bu bakımdan çok vakit kaybettiğimizi söylemeliyim.»

Keppel tarafından hayal edilen ilerlemenin hemen hemen tıpatıp uygunluğu, Washington Eyaletinde Seattle'de tertiplenen Dünya Fuarında «Bibliothèque 21» pavyonunda ziyaretçilere gösterilmiştir. Puget Sound kıyılarında, arşivciler, teknisyenlerin yardımı ile, şeklini, zamanını ve dili hakkında bilgileri gösteren seçilmiş bibliyografya fişlerinden meraklı ziyaretçilere vermek için tranzistorlu hesap makinesinden faydalanıyorlar. Hesap makinesi, aynı zamanda, klâsik yazarlardan parçalar nakletmek için, «Batı Edebiyatının Büyük Eserleri» adlı kitaptan seçilmiş kısımları da hatırında tutuyor.

Netice olarak, Keppel'in kehanetli açıklamasından beri, bir çeyrek asırda hakikaten meydana gelen inkişâf, Seattle pavyonunda olduğundan daha çok nazarları kendine çekmiştir. Yenileşmenin ehemmiyeti sadece makinelerin faaliyete geçmesiyle ölçülmemelidir, zira makineleşme ancak, halen dokümantasyon tekniğinin de katıldığı fikrî devrimin müsbet ifadesidir.

Keppel'in en fazla göze çarpan cümlesi, hayalî aletleri tarif ettiği cümle değildir, fakat «katalogların toplanması tamamen yeni bir sanat olmuştur» dediği kısımdır. Keppel, şunu da ilâve edebilirdi: bu toplanma, fikirler, kavramlar veya kelimeler arasındaki mânâ münasebetleri üzerinde ve tamamen tesadüfî ayarda olmak üzere, elektronik devirlerin devamı içindeki mükemmel ilerlemeler üzerinde olur.

Mekanik araçların ehemmiyetini küçümsemek lâzımdır, zira makine, kütüphanecilerin araştırmalarına yeni bir yön vererek ve bilgi yığınlarının muhafazasının ve tesirli şekilde kullanılmasının icap ettirdiği fikrî ilerlemeleri yeni bir ışık altında göstererek, esaslı bir rol oynamıştır. Fakat makine bir alet olarak kalır ve bu vasıf, dokümanter tahlilde olduğu kadar dahi açık değildir.

Ananevî olarak kütüphanelerde kullanılmakta olan işlemler ve metotlar, eserlerin yapısını ve faydalanılma şeklini ilgilendiren hususî fa-

raziyelerden hasıl olmuştur. Tasnif şekilleri, Dewey'in, Congrès Kütüphanesinin veya Bruxelles Enstitüsünün tasnifleri gibi şöyle bir fikir üzerinde kurulmuştur: Kitaplar, cins ve çeşitlerinin sırasına göre tanzim edilebilen biyolojik örneklere benzerler, fikrî muhtevalarının vasıflarına göre organize edilebilirler.

Aynı şekilde, işlenen mevzuların özetleri için, fiş kutularında verilen bilgiler okuyucuya, araştırmalarının gayesi ile birleştireceği bir terminolojiye göre, eserlerin içindekilerin açık bir tarifini vermiş sayılırlar. Kütüphaneler ve metotlu kataloglar tarafından genel olarak kabul edilmiş olan tasnifler nisbeten iyi (hattâ bazan bütün ümitlerin üstünde) neticeler verdiği gibi, kütüphaneciler, esas olduğu halde, daha önce bünye ve dokümanter kaynakların kullanılması nazariyesi ile hiç meşgul olmamışlardır.

Böylece, şimdiye kadar, 1950 den az sonra, dokümantasyon öyle çabuk bir şekilde çoğaldı ki, kütüphanelerin ortaya koyduğu klâsik vasıtaların ve bibliyografik araştırmanın kâfi gelmediği ortaya çıktı. Dokümantasyon servislerine düşen vazife çoğaldıkça, insan gayretinin diğer kısımları makineleşiyordu. O zaman kütüphaneciler, ümitsizlik içinde, selâmete çıkmak için makineye müracaat etmek gerektiğini gördüler. Yirminci asır başında yapılan iki icat, delikli kart yapan Hollerith makinası ve mikro-fotoğrafi veya mikrofilm, daha fazlasını vadediyor gibiydi: Denemeler, çeşitli şekiller altında, kuruluşa ve dokümanter kaynakların kullanılmasına uydurulması için çoğaltıldı. Manyetik band, makineleşen kütüphane koleksiyonlarına ilâve edildi.

Bununla beraber gerçek veya hayalî bazı makinelerin mekanik maharetine rağmen, neticeler, beklenen şekilde ihtiyaca cevap vermediler, zira onların çalışmaları, fiş kutusuna baktığı anda okuyucunun kafasında meydana gelen fikrî gelişme vazifesini karşılamıyordu.

Bu kusur, hiç bir suçlandırmayı icabettirmez. Mantıktan uzak vasıflarına rağmen, bu denemelerden bazıları dokümanter metotların en iyilerinin araştırılmasında, gelişmelerin lüzumlu bir merhalesini belirtmiş oldular.

Zaten makineleşme, denemesini daha önce yapmıştı; belki de bibliyografya ve indeks hazırlama işinde bazı işlemleri kolaylaştırmak için tesirliliği umumiyetle düşünülüyor. Daha önce, bir ömrün eseri olarak telâkki edilen işler, şimdi delikli fişler veya manyetik band sayesinde birkaç ayda yapılabilir. Bazı kütüphaneler, katalogların ve koleksiyonlara ilgiyi artıran özel bibliyografyaların meydana getirilmesi için

bunlara benzer vasıtalarından faydalanırlar.

Delikli banda yazan makine, saatte altı yüz sayfadan fazla olan bir baskı çabukluğuna erişebilir ve aynı zamanda, kütüphanelere ve bibliyografya servislerine, yeni ortaya çıkan ileri tarzda perspektivler verir.

Western Reserve University'de fişleri ve özetleri yerleştirmek için ortaya konan teknik usuller, makinelerin kullanılması sayesinde tamamen otomatik hale gelmiştir.

İkinci dünya harbinden önce ve bu mükemmellikleri tatbik etmezden önce, kütüphaneler, kendi çalışma sistemlerini bilhassa koleksiyonları toplamak ve okunan eserlerin özetlerini hazırlamak için kısım kısım makineleştirmeye başlamışlardır.

Hatırlamak zorundayız ki, yazı makinesinin kullanılması umumîleşmeden önce, kütüphaneci yetiştiren okulların, hususî bir yazı dersi verdiklerinden bu yana sadece bir kaç on yıl geçmiştir.

Makineleşme ile değişen bir dünyada, istikbalin kütüphanesi nasıl olacaktır? Dokümantasyon sahasında bu ilmin çalışmaları okadar yeni ve okadar kötü şekilde tanınmıştır ki her tahminin tehlikeli olacağı tamamen açıktır. Buna rağmen, tam bir emniyetle söylenebilir ki, elektronik makineler, insanın zihnî gelişmesini taklit ettikleri ölçüde, zihnî ilerlemeleri yeni bir ışık altında tahlil etmemizi ve bir insanın bilgilerini nasıl aradığını, nasıl elde ettiğini veya nasıl faydalandığını anlamamızı temin etmelidirler.

Nasıl ki matematikçiler hesap memurlarının yerini tutamazlar, makineler de kütüphanecilerin yerini hiç tutamaz. Buna mukabil, onların, cemiyet içinde oynadıkları rolün daha iyi anlaşılması ve takdir edilmesini temin ederek, mükemmel bir şekilde çalışmalarına sebep olurlar.

Nihayet kitabın, hükmü kalmamış bir vasıta olmaktan uzak olduğu açıkça kabul edilir. Şüphesiz, teknik araştırmalar, kitabın hacmini git-tikçe küçültmeye çalışacaktır, zira arşivlerin muhafazası için, kitabın klâsik şekli ile mahzurları olduğu inkâr edilemez. Fakat insan, deri üzerine yazı yazmaktan vazgeçip Papirüs'ü kullandığı zamandan beri, faydalanacak kimse için, inceliklere iyi bir şekilde uydurulan kitabın esasını değiştirememiştir. Kitap var olmakta devam edecektir ve kütüphanelerin mimarisi, eserlerin metotlu tasnifine müsait çizgileri muhafaza edecektir.

Teknik yeniliklerin sarhoşluğu içinde başı dönenler için, geleceğin kütüphanesi kolayca, lâmbalarının parlaklığı ile aydınlık, süratli bir

ahenge dalan çizgileri ve telli aletlerinin çitirdaması ile canlı bir hayal san'atı olur. Vasıfların mekanik olarak tesbitinin ve numara üzerine verilen bilgilerle, dünya çapında haberleşmelerin birleştirilmesinin hızla ilerlemeleri, bibliyografik araştırmayı açıkça ortaya koyacaktır.

O halde, geleceğin kütüphanesinin, mekanizmaların ve faydalanacak pek çok kimseye, bugün uygunsuz görünen elektronik unsurların tam bir değişikliğini kabul ettiği anlaşılmıştır.

Bununla beraber, yarının kütüphanesinin en göze çarpan şeyi, ne Nil deltasında İskenderiye'de Ptolomé'ler tarafından yapılmış büyük kütüphaneden beri gayri muntazam şartlar içindeki maddî görünüşü, ne de orada kendini gösteren fikrî faaliyeti olmayacaktır.

Böylece, geleceğin kütüphanesi, kaynakların sonuna kadar faydalı olmaya müsait bilgilerin grafik şekilleri altında, dokümantasyon bilgisi ile olduğu kadar, Üniversitede klâsik disiplinle yetiştirilmiş, Lâtin ve Yunan kültürüne vakıf ve mesleğini esaslı şekilde bilen bir kimse tarafından birleştirilerek gerçek bir dokümantasyon merkezi olmak zorundadır.

Bu anlayış kütüphanecinin rolünü, araştırma insanı olarak çizdiği sahada ve onun araştırmalarını kolaylaştırmak için modern ilmin icat ettiği vasıtaları vermesinin önemi sebebi ile yenidir. Fakat, bu vasıtalar icat edilmeden ve ortaya konmadan, geleceğin kütüphanesinin fikrî ve çalışmaya ait görüşü düşünülmeden ve tayin edilmeden önce dökümanter araştırmanın psikolojik ve fizikî görünüşleri, bir çok tahlillerin esasını ortaya koymalıdır.

Araştırmalar neticesinde, kütüphaneler için hazırlanmış tesislerin genişliği ne olursa olsun, hattâ pasif tarzda tesisler olmak yerine, müdahalesi olmaksızın okuyucunun arzularına uyar tarzda olsa da kütüphaneler, halk hizmeti görececek şekilde olmakta devam edeceklerdir.

Bu bakımdan, modern haberleşme vasıtaları, sadece çeşitli şekillerde yeni bilgiler vererek değil, fakat aynı zamanda kütüphanelerin tanzimini temin ederek ve bir gün, bir memleketin bütün fikir kaynaklarını, yeri neresi olursa olsun okuyucunun emrine verebilecek sıkı bağlar kurarak çok mühim bir rol oynayabilirler.

Yarının kütüphanesi mimarîsi ile abidevî olmaktan çok, çalışır şekilde olacaktır; süratli bir eskimeyi düşünerek, çabuk ve iktisadî bir değişikliğin yolunu takip edecektir.

Kütüphanecinin, bilhassa kitabı muhafaza eden bir rol oynadığının

farzolunduğu ve ilk düşüncesinin koleksiyonu koruma olduğu kanaatinin yaygın bulunduğu devirde, kütüphanenin bir türbe manzarası göstermesi normaldi. Yirminci asır, bu hizmete yeni ve daha dinamik bir anlayış getirmiştir. Yale'de James Gamble Rogers'in protestosundan beri kütüphanenin, bir gotik katedrali gibi görünüşü kalmamıştır.

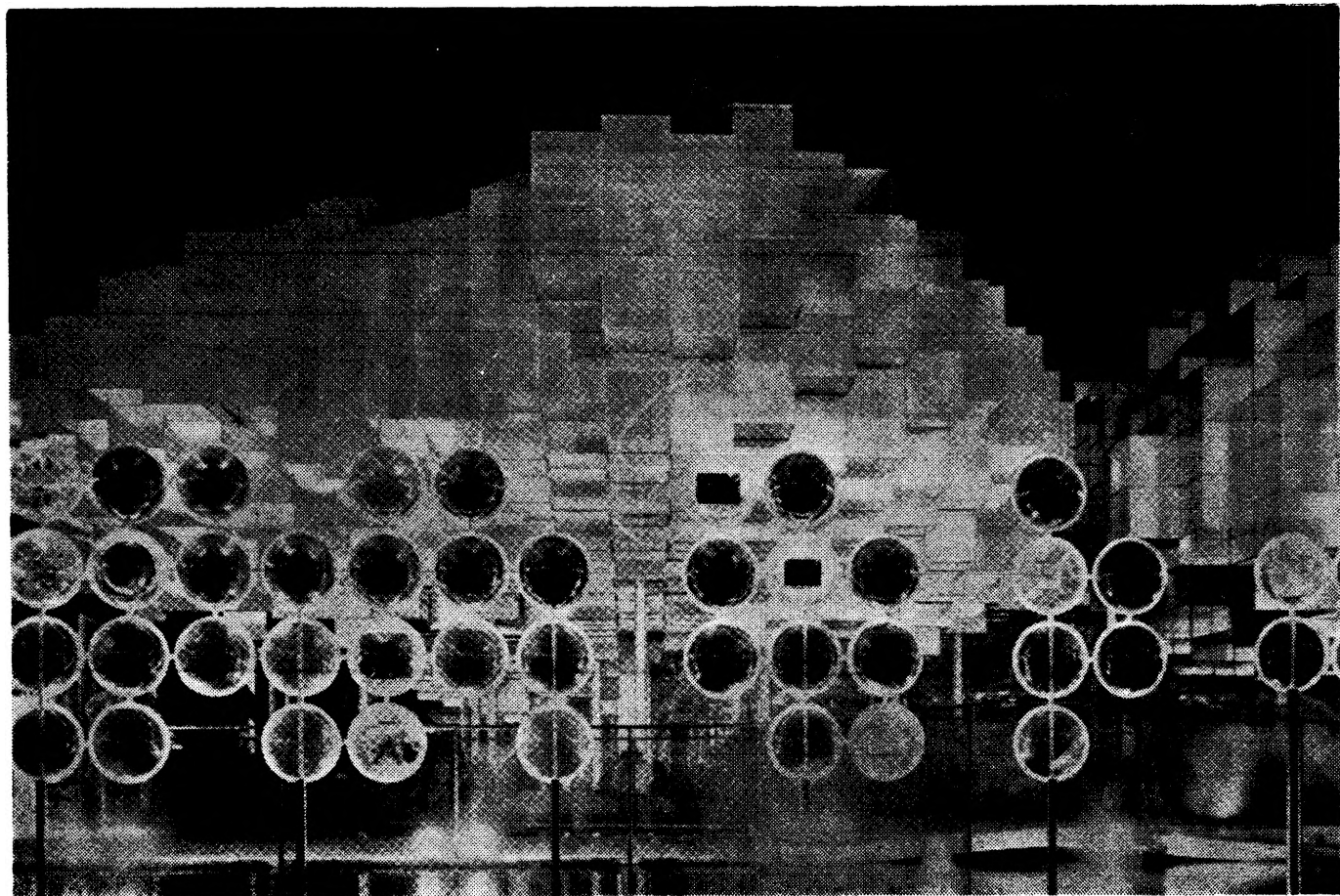
Yeni çalışma anlayışı değişik bir durum icabettiriyor; bina bir yumurta kabuğu gibi oluyor, tahta duvarlar ve sabit bölmeler yapılmıyor.. Bundan başka, geleceğin kütüphanesi, belki de tek bina olmayıp, birbirine bağlı yapıların toplamı olacaktır; bu yapılar, sadece koleksiyonları toplama, kullanma ve dokümantasyonun çıkışını kolaylaştırmak için değil, herhangi bir şekilde ortaya konan insan bilgisinden en iyi tarzda taydalanılmasını temin edecek gerçek bir haberleşme bankası olacaktır. Bundan sonra John Hopkins Üniversitesi, doküman araştırmalarını kolaylaştırmak için tamamen hesaplı yapılmış yeni bir kütüphane inşasını düşünüyor.

Yarının kütüphanesinin imkânları ancak insanın hayalî anlayışında ve çalışma arzusunda hudutlanır. Bu imkânlar, yer veya şahısla ilgili itibarın devamına hasredilmiş sosyal bir süs olmaktan çıkacaktır. Onların, mutlak bir fikri beslenmeye ihtiyacı olan kültürümüz çok karışık ve birbirine öylesine bağlı düzenleri olduğu için, bir cemiyetin devamından sorumlu olmayacakları, basit ve açık bir mantıkla anlaşılır.

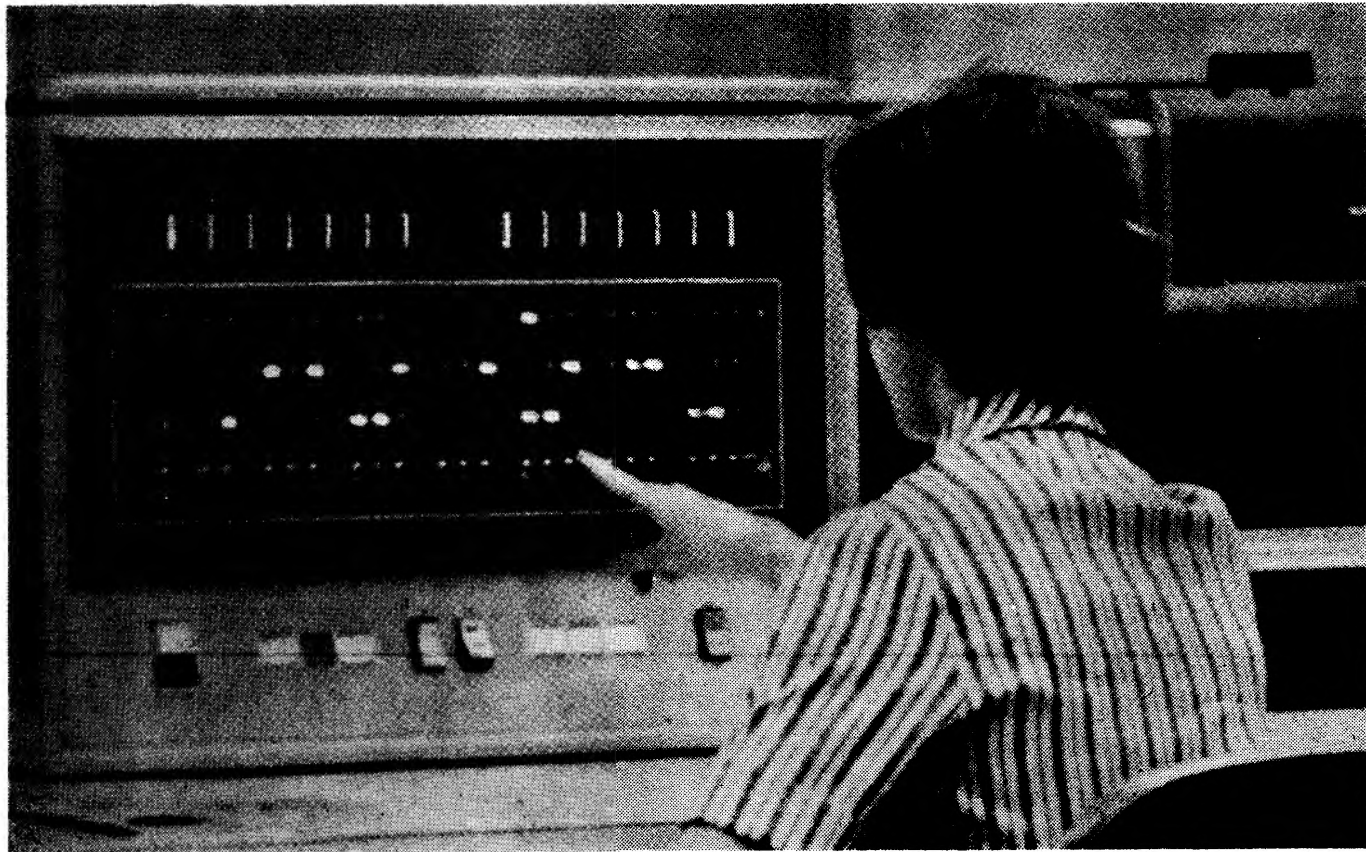
Yarının kütüphanesi ne olacaktır? Birleşik Devletlerde Seattle Fuarında «Bibliothèque 21» sergisi ziyaretçileri bunu gördüler. Kütüphanenin değişmesinin sırrı, elektronik makinelerin kullanılmasından ve arşivlerde, kataloglarda tatbik edilen makineleşmenin yenileşen metotlarından ve istifade edenlere bilgi vermesinden ileri gelecektir. Ziyaretçiler, hususî olarak hazırlanmış elektronik makinelerin (1 inci resim), nasıl olupta bundan sonra çeşitli memleketler hakkında bilgileri derhal vermeye, dünya edebiyatının büyük eserlerinden seçilmiş kısımları, felsefî ve ilmî eserlerden parçaları zikretmeye ve zamanına, şekline ve güzel sanatlardan yer ilimlerine kadar her sahada herkesin merakına uygun bibliyografik fişler vermeye muktedir olduklarını görebilmişlerdir. Şeffaf küreler (2 inci resim) üç ölçüde resimlerin yardımı ile haberleşmenin tarihini anlatırlar: tabiat resmi, yazının gelişmesi, kâğıdın yapılışı, matbaanın, teleskobun ve modern haberleşme vasıtalarının icadı.

KİTABIN YAŞAMASI

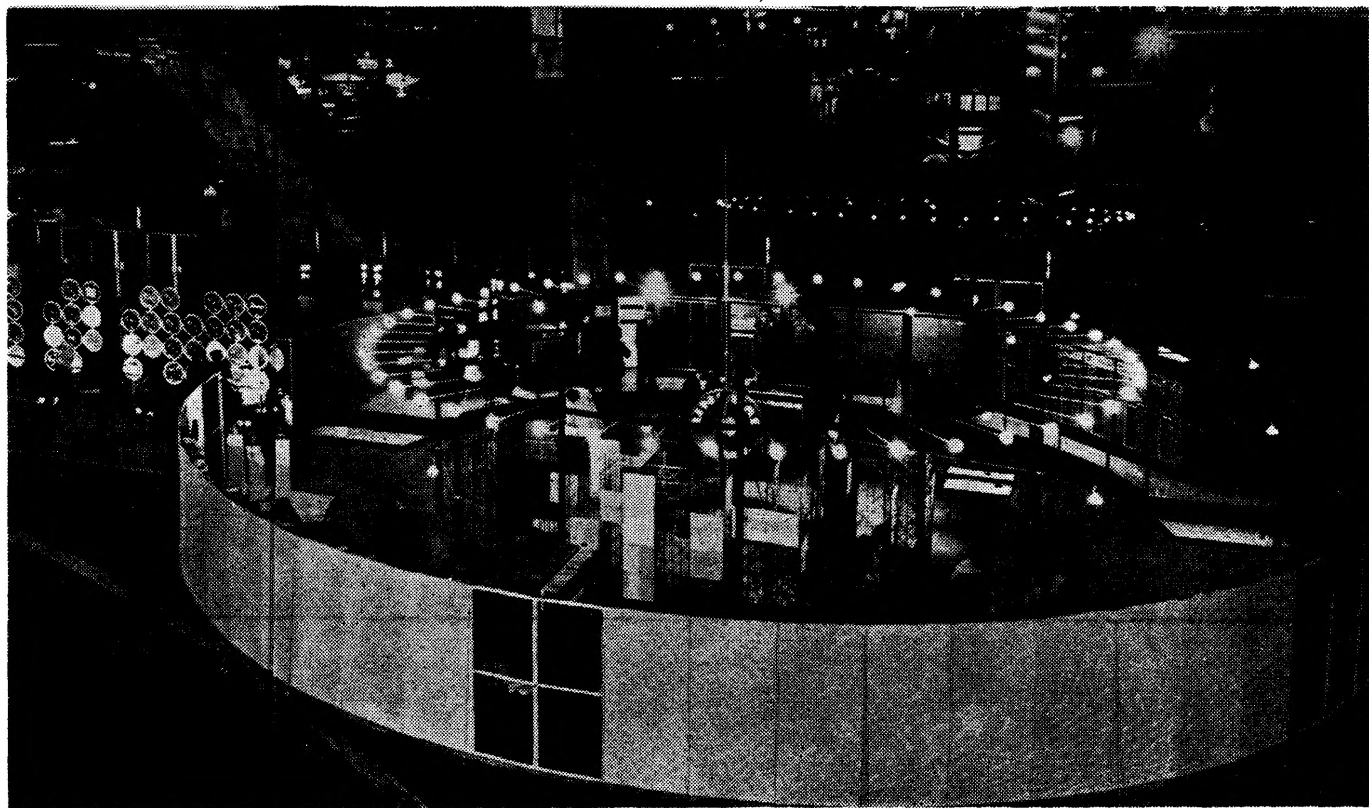
Amerikan Kütüphaneleri Birliđi tarafından düşünölen «Geleceğin Kütüphanesi» (resimde görölen), vermek zorunda olduğu esas yeri kitap için saklar. Zira kitaplar ve basılı dokümanlar, bütün eğitimin esasını teşkil edecekler. Bu kütüphane tek modeldir. Bu çeşitten beş veya altı büyük kütüphane, Amerika'da önümüzdeki 100 sene içinde kurulacaktır.

Resim : 1

Resim : 2

Resim : 3